

Szczecin, 31.12.2019 r.

dr hab. Barbara Rodziewicz, prof. US
Instytut Językoznawstwa
Uniwersytet Szczeciński

**Ocena dorobku naukowego i monografii dr Urszuli Patockiej-Sigłowy
Komunikowanie polityczne w Rosji. Specyfika dyskursu prezydenckiego
w związku z postępowaniem w sprawie nadania jej stopnia naukowego
doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa**

1. Zarys rozwoju naukowego i zawodowego Habilitantki.

Dr Urszula Patocka-Sigłowy ukończyła studia magisterskie na Uniwersytecie Gdańskim, uzyskując w 1995 roku tytuł magistra filologii rosyjskiej. W 1999 roku ukończyła kolejne studia magisterskie na kierunku stosunki międzynarodowe i otrzymała tytuł magistra ekonomii. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa na podstawie rozprawy *Problemy przekładu wybranej terminologii Unii Europejskiej (na podstawie dokumentów w języku polskim, rosyjskim i angielskim)* uzyskała na Wydziale Historyczno-Filologicznym Uniwersytetu Gdańskiego w 2003 roku.

W latach 1995-2003 Habilitantka była asystentem w Zakładzie Języków Wschodniosłowiańskich Instytutu Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Gdańskiego. Od roku 2003 do roku 2012 pracowała jako wykładowca Sopotkiej Szkoły Wyższej, sprawując równocześnie funkcję kierownika Katedry Nauk Społecznych i Politycznych. Od listopada 2003 roku pracuje na stanowisku adiunkta w Instytucie Rusycystyki i Studiów Wschodnich Uniwersytetu Gdańskiego.

Krótki opis rozwoju naukowego dr Urszuli Patockiej-Sigłowy rozpocznę od oceny ilościowej. Gdańska badaczka ma w swoim dorobku w okresie po uzyskaniu stopnia naukowego doktora dwie publikacje we współautorstwie oraz 20 publikacji samodzielnych, w tym na okres podlegający ocenie przypada jedna monografia – rozprawa habilitacyjna (Gdańsk 2019). Wydała 5 artykułów w czasopiśmie krajowych i 2 w zagranicznych, 14 rozdziałów w polskich i rosyjskich monografiach wieloautorskich, z czego sześć publikacji

powiązanych jest tematycznie i wykorzystanych w różnym stopniu w monografii habilitacyjnej. Czasopisma wydawane na krajowym rynku to cieszące się w środowisku naukowym uznaniem „Przegląd Rusycystyczny” i „Studia Wschodniosłowiańskie” oraz „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Russologica”. Czasopisma zagraniczne to wydawane w Rosji „Научный вестник воронежского государственного архитектурно-строительного университета. Серия *Лингвистика и межкультурная коммуникация*” oraz „Russian Linguistic Bulletin”.

Aktywność naukowa dr Patockiej-Sigłowy nie ogranicza się do działalności publikacyjnej. Równie ważną jej częścią jest udział i prezentacja referatów w 16 krajowych ogólnopolskich oraz międzynarodowych, a także dwóch zagranicznych międzynarodowych konferencjach i sympozjach naukowych.

Dorobek wzbogaca 6 współredagowanych prac zbiorowych wydanych przez Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

Od 2016 roku Habilitantka jest współwykonawcą projektu naukowego *Kultura polska wobec zachodniej filozofii ezoterycznej w latach 1890-1939* kierowanego przez dr. hab. Monikę Rzeczycką, prof. UG, finansowanego ze środków NPRH. Uczestnictwo w w/w projekcie zaowocowało szeregiem publikacji przyjętych do druku w czasopismach i monografiach naukowych.

Pozostałe przestrzenie aktywności naukowej to przede wszystkim członkostwo w krajowych towarzystwach naukowych, między innymi w Polskim Towarzystwie Rusycystycznym i Polskim Towarzystwie Komunikacji Społecznej oraz sprawowanie opieki naukowej w charakterze promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim mgr Marty Noińskiej przygotowującej rozprawę pod kierunkiem dr hab. Żanny Śładkiewicz, prof. UG na temat: *Orędzie noworoczne przywódcy państwa jako rytualny gatunek dyskursu medialnego na materiale rosyjskich, niemieckich i polskich przemówień*.

Całość dorobku naukowego dr Urszuli Patockiej-Sigłowy spełnia zatem pod względem formalnym stosowne wymogi zapisów ustawowych.

2. Działalność organizacyjna i dydaktyczno-popularyzatorska.

Miarą osiągnięć Habilitantki w sferze aktywności dydaktycznej, organizacyjnej i popularyzatorskiej są liczne nagrody Rektora Uniwersytetu Gdańskiego i wyróżnienia – Medal Uniwersytetu Gdańskiego oraz Nagroda Specjalna Dziekana Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Gdańskiego.

Dr Urszula Patocka-Sigłowy wielokrotnie współorganizowała konferencje i międzynarodowe seminaria naukowe w macierzystej uczelni.

Wykonała również szereg ocen eksperckich zestawów zadań na egzaminy maturalne i gimnazjalne z języka rosyjskiego na zamówienie Centralnej Komisji Egzaminacyjnej w Gdańsku.

Z informacji zawartych w autoreferacie wynika, iż Habilitantka sprawowała również ważną funkcję organizacyjną, mianowicie funkcję Prodziekana Wydziału Filologicznego. Za wszechstronne kompetencje w jej pełnieniu otrzymała Nagrodę specjalną Dziekana Wydziału Filologicznego.

W zakresie dydaktyki na uwagę zasługuje wyróżnienie dr Urszuli Patockiej-Sigłowy w 2015 roku tytułem „Nauczyciela Roku”.

Warte podkreślenia są ponadto zaangażowanie Habilitantki w projekt tutoringu akademickiego w Uniwersytecie Gdańskim oraz Jej udział w charakterze eksperta i członka rady programowej międzynarodowego projektu *Mind Over Media in Europe – Analyzing Contemporary Propaganda*.

Działalność dydaktyczno-popularyzatorską, a zwłaszcza organizacyjną Habilitantki, należy uznać za znaczącą i odpowiadającą wysokim kompetencjom zawodowym oraz naukowo-dydaktycznym.

3. Ocena dorobku naukowego i monografii przedstawionej jako osiągnięcie.

Jeśli chodzi o zainteresowania naukowe Habilitantki, to koncentrowały się one początkowo na problematyce translatorskiej w perspektywie konfrontatywnej polsko-rosyjsko-angielskiej, skupionej głównie na zagadnieniach przekładu terminologicznego, czego efektem była praca doktorska, 2 artykuły i 3 rozdziały w monografiach wieloautorskich, opublikowane po uzyskaniu stopnia doktora, oraz referat na Międzynarodowej Konferencji Naukowej poświęconej tematyce traduktologicznej (lata 2004-2007).

Od roku 2011 dr Urszula Patocka-Sigłowy całkowicie zmienia obszar badawczy. Prawie wszystkie kolejne publikacje, z nielicznymi wyjątkami, poczynając od artykułu *Orędzie prezydenckie jako gatunek wypowiedzi politycznej* aż po przedłożoną do recenzji rozprawę habilitacyjną, stawiają w centrum zainteresowań Habilitantki szeroko rozumiane komunikowanie polityczne w dyskursie publicystycznym i politycznym. W całym dorobku podoktorskim są to najszersze i najintensywniej eksplorowane badania, wyróżniające się na

tle pozostałych (nawiązujących głównie do problematyki rozprawy doktorskiej) obszarów badawczych zarówno pod względem liczby poświęconych im publikacji, jak również omawianych wątków oraz przywoływania kontekstów teoretycznych. Cechuje je zatem poniekąd monotematyczność. To aż 12 tekstów autorskich, nie licząc monografii habilitacyjnej. Przykładowo:

- rozdziały w monografiach wieloautorskich: *Orędzie prezydenckie jako gatunek wypowiedzi politycznej* (pozycja 1. w Wykazie załączonych publikacji), *Wizerunek Władimira Putina i Dmitrija Miedwediewa na łamach wybranych numerów Tygodnika „Wprost”* (pozycja 2. w Wykazie załączonych publikacji), *Gorąca linia Władimira Putina – prezydent w ogniu pytań obywateli* (pozycja 10. w Wykazie załączonych publikacji), *Строитель, царь, десном – Владимир Путин в политической биографии* (pozycja 12. w Wykazie załączonych publikacji), *Piotr Wielki, Adolf Putin, Breżniew naszych czasów – Władimir Putin w oczach publicystów wybranego polskiego tygodnika opinii*;

- artykuły w czasopiśmie: *Obraz polityków rosyjskich na łamach tygodników „Wprost”, „Polityka”, „Newsweek”* (pozycja 3. w Wykazie załączonych publikacji), *Polska w wystąpieniach ministra spraw zagranicznych Federacji Rosyjskiej Siergieja Wiktorowicza Ławrowa* (pozycja 13. w Wykazie załączonych publikacji), *Механизм политических выступлений президента Владимира Путина (на материале послания с 25 апреля 2005 года)* (pozycja 7. w Wykazie załączonych publikacji), *Wizerunek prezydenta Władimira Putina na portalach społecznościowych (na przykładzie Facebooka)* (pozycja 9. w Wykazie załączonych publikacji).

Lektura większości tekstów załączonych przez Habilitantkę, w tym również wyżej wzmiankowanych, budzi wątpliwości odnośnie do wytworzonego przez nią warsztatu metodologicznego, który w przeważającej części opracowań nie znajduje umocowania w językoznawstwie. Autorka obiera, jako szczególnie przydatne w przypadku analizy medialnego wizerunku polityków, ale również studium nad wizerunkiem Polski w wystąpieniach politycznych, przede wszystkim dwie metody badawcze – analizę treści i częściowo analizę narracyjną. Są one wprawdzie, zwłaszcza analiza treści, z powodzeniem wykorzystywane w naukach o języku, ale nie w przedłożonych do oceny publikacjach. Mamy tu do czynienia raczej z ukierunkowaniem metodologicznym proweniencji politologicznej, po części również socjologicznej i medioznawczej, ale nie językoznawczej. Interdyscyplinarność jest niewątpliwie zaletą wielu dostępnych w obiegu naukowym opracowań z gruntu językoznawczych, a konieczność sięgania po metody i techniki badawcze wypracowane przez inne dyscypliny naukowe jest z reguły implikowana podejmowaną problematyką i pozwala na

nią spojrzeć z szerszej perspektywy, jednak owe „zapożyczone” metody nie powinny zdominować warsztatu badacza-językoznawcy.

Jako osiągnięcie naukowe dr Urszula Patocka-Sigłowy zgłosiła książkę *Komunikowanie polityczne w Rosji. Specyfika dyskursu prezydenckiego*. Jak pisze Autorka we wstępie, jest ona „próbą ukazania rosyjskiej prezydentury przez pryzmat procesu komunikacji. Ma ona pomóc w udzieleniu odpowiedzi na pytania o znaczenie różnych typów wystąpień publicznych w dzisiejszej polityce rosyjskiej” (str.8), w założeniu również „próbą upowszechnienia na gruncie polskich badań osiągnięć badaczy rosyjskich zajmujących się problematyką komunikowania politycznego” (str.11). Tu jedna uwaga – wyczerpującej odpowiedzi na pierwsze z postawionych przez Habilitantkę pytań – „o znaczenie różnych typów wystąpień publicznych w dzisiejszej polityce rosyjskiej” trzeba doszukiwać się samodzielnie w różnych częściach książki, zabrakło bowiem sprecyzowanego podsumowania realizacji tej przesłanki badawczej w *Zakończeniu*, gdzie uwaga Autorki skoncentrowała się na przede wszystkim na syntezie empirii.

Monografia składa się z czterech rozdziałów, trzech teoretycznych, wprowadzających do problematyki książki, Rozdziału 1. *Badania nad komunikowaniem politycznym – przegląd zagadnień*, Rozdziału 2. *Prawne, społeczno-historyczne i psychologiczne aspekty władzy prezydenckiej w Federacji Rosyjskiej*, Rozdziału 3. *Dyskurs – tekst – gatunek*, oraz jednego analitycznego Rozdziału 4. *Specyfika gatunkowa rosyjskiego dyskursu prezydenckiego*.

Podstawa teroretyczno-pojęciowa monografii przedstawiona w pierwszym i trzecim rozdziale nie budzi zastrzeżeń. Wręcz przeciwnie, mnogość i różnokierunkowość poruszanych przez Habilitantkę problemów teoretycznych ukazuje Ją jako badaczkę ambitną, skrupulatną, świadomą uwikłania analizowanych w dalszej części pracy gatunków w sytuację i bardzo dobrze zorientowaną w literaturze przedmiotu. Przy całej wielo- i różnopłaszczyznowości rozważań teroretycznych Autorce udało się uniknąć niebezpieczeństwa potraktowania ich pobieżnie czy skrótowo. Szczególnie wartościowe i zasługujące na wyróżnienie jest obszerne sprawozdanie z obecnych w rosyjskim obiegu naukowym badań nad komunikowaniem politycznym, w którym Autorka odwołuje się w większości do najnowszych opracowań, bardzo dobrze wywiązując się z zaplanowanego zadania „upowszechnienia na gruncie polskich badań osiągnięć badaczy rosyjskich zajmujących się problematyką komunikowania politycznego”.

W części metodologicznej Rozdziału 3. oczekiwałabym jednak jeszcze wyraźniejszego odniesienia do metod i narzędzi językoznawczych.

Lektura Rozdziału 2. *Prawne, społeczno-historyczne i psychologiczne aspekty władzy prezydenckiej w Federacji Rosyjskiej*, podobnie jak lektura pozaksiążkowych publikacji, ponownie przywodzi na myśl problem dominacji warsztatu politologa nad warsztatem językoznawcy. O ile *cultural studies* uwzględniające aspekt historyczny faktów kulturowych są tu jak najbardziej uzasadnione i czynią wywód interesującym, to budzą moje wątpliwości i nużą aż tak obszerne i *stricte* politologiczne passusy *formal-legal analysis*.

W Rozdziale 4. *Specyfika gatunkowa rosyjskiego dyskursu prezydenckiego* Habilitantka poddaje analizie językowo-genologicznej 4 gatunki wystąpień prezydenckich. Są to: orędzie inauguracyjne, orędzie noworoczne, orędzie do Zgromadzenia Federalnego oraz telemost.

Zacznę od uwag odnośnie do analizy ukierunkowanej na trzy pierwsze wzmiankowane gatunki – orędzia.

Analiza orędzi w aspekcie genologicznym wydaje się być z uwagi na względnie utrwalony kontekst normatywno-definicyjny zabiegiem dość przewidywalnym i w zasadzie niewiele wnosi do klasyfikacji gatunkowej badanego wycinka dyskursu politycznego. Habilitantka poprawnie dokonuje charakterystyki formalnej organizacji orędzi, strukturyzując teksty wystąpień oraz formułując dystynktywne cechy gatunkowe – hegemoniczność, monologiczność, rytualność, cykliczność, sprecyzowany cel komunikacyjny i strategię jego realizacji.

W interpretacji tekstów wystąpień prezydenckich na podkreślenie zasługują rozbudowane, konkretne, szczegółowe i konsekwentnie prowadzone analizy treściowe, zwłaszcza w odniesieniu do orędzi inauguracyjnych i przemówień do Zgromadzenia Federalnego. Skrupulatność i dokładność dr Urszuli Patockiej-Sigłowej w tej części rozdziału oddają obszerny Aneks 3 (str. 286-404) oraz Tabela 2 (str. 172-173), w których których Autorka gromadzi wyniki. Habilitantka ma jednakże skłonność do pewnej schematyczności analitycznej, co powoduje, że niektóre pasaż analizowanych tekstów warte szerszej refleksji, także językoznawczej, pozostają niedointerpretowane.

W zamierzeniu Habilitantki lingwistyczna część empirii miała obrazować językową realizację określonych strategii komunikacyjnych stosowanych w czterech gatunkach wystąpień prezydenckich. Podjęte przez Autorkę procedury analityczne zmierzające do charakterystyki językowej w pierwszej kolejności orędzi mają charakter dość zróżnicowany, jakkolwiek nieuporządkowany i bez wyraźnie wytyczonej metodologicznie ramy, pozostawiając wrażenie przypadkowości doboru pól interpretacyjnych. Mamy tu do czynienia z różnymi interesującymi narzędziami i wątkami badawczymi, z jednej strony powtarzalnymi,

z drugiej zaś, niestety, nie w pełni wykorzystanymi, często ledwie zasygnalizowanymi, niepogłębionymi, czasami wręcz porzuconymi. Mam tu na myśli choćby szcztąkową analizę morfologiczną tekstów, która sprowadza się właściwie wyłącznie do badań ilościowych, statystycznych (Wykres 6., str. 133; Wykres 8., str. 150; Wykres 12., str. 174), podczas gdy uzasadnione i warte uwagi przy realizacji celu obranego przez Autorkę w tej części rozprawy – genologii lingwistycznej – byłyby poszerzone badania tekstowe, na przykład nad frekwencją określonych części mowy czy długością i budową zdań (addytywnością i upodrzednieniem), będących dość istotną konstytuentą również samego przekazu politycznego o relatywnie wysokim stopniu oddziaływania na odbiorcę.

Uzupełnienia wymagałaby również analiza retoryczna orędzi (od której Autorka się odżęgnuje, pomimo iż z mniejszym lub większym powodzeniem ją przeprowadza), zwłaszcza bardziej szczegółowa eksploracja warstwy metaforycznej oraz słów sztandarowych, słów-kluczy (do rozważenia: лжеценности? wartości? ideologemy?). Interesująco rysował się w tym obszarze wątek ewaluacyjny, jednakże Habilitantka ograniczyła go do wartościowania systemowego, uniwersalnego, w istocie do wyliczenia kilkunastu przymiotników o konotacji pozytywnej (Wykres 10, str. 159), pomijając w tym względzie między innymi posiadające wysoki potencjał waloryzujący intensyfikatory, tak zwane *Booster*. Warto byłoby się tu odwołać do znanego opracowania rosyjskiej badaczki Jeleny Wolf (ewentualnie monografii amerykańskiego lingwisty Dwighta Bolingera).

Bliska zagadnieniu wartościowania tematyka aksjologiczna poruszana jest w pracy odnośnie do używanych w warstwie językowej orędzi etnonimów i niektórych nazw-pojęć wartości, np. tradycji, solidarności, rodziny, czyli aksjoleksemów *explicite*. Autorka nie zauważa wszakże dość istotnego zjawiska aksjologizacji leksemów zwyczajowo neutralnych, który to zabieg właśnie w komunikowaniu politycznym nabiera szczególnego znaczenia (można tu przywołać artykuł Piotra Zemszała). W przytaczanych tekstach wystąpień prezydenckich wart uwagi byłby zatem problem obecności ideologemów, którego zabrakło w proponowanej przez Habilitantkę analizie.

W rozdziale empirycznym pojawiają się także ciekawe, choć rudymtarne wątki ikonizno-semiotyczne.

Z perspektywy językoznawczej i pragmatycznej najlepiej zbadanym i opisanym polem eksploracyjnym w orędziach są, w moim przekonaniu, formy adresatywne oraz zjawiska językowe kluczowe dla budowania bliskości, emocji oraz poczucia wspólnoty.

O wiele ciekawszym obiektem badawczym wydaje się „szczególna forma dialogu prezydenta ze społeczeństwem” – telemost, czego nie można raczej powiedzieć o

jakościowym aspekcie stosowanych przez Autorkę procedur badawczych oraz o części końcowych wniosków wypływających z analizy genologicznej tej formy prezydenckiego komunikowania politycznego.

Blisko 15 stron wywodu przypada na opisy statystyczne i medioznawcze, przy czym niektóre dane, tak skrzętnie zebrane przez Autorkę, niewiele wnoszą do problematyki tej części opracowania (por. Tabela 5, str. 196-198). Około 30 stron tekstu Habilitantka poświęca szczegółowemu opisowi struktury tematycznej pytań telewidzów/ czytelników. Jedynie 15 stron podrozdziału 4.4. to eksploracja zachowań komunikacyjnych prezydenta według przyjętego we wcześniejszych podrozdziałach schematu.

Sama analiza zawartości pytań słuchaczy nie daje odpowiedzi na pytanie, które informacje i problemy są odbiciem rzeczywistości, a które sztucznym tworem (wytworem dziennikarzy i polityków), służącym autoprezentacji prezydenta („pytania są zbierane kilka dni wcześniej”, str. 209, i są zapewne starannie selekcjonowane). Telemosty nie są bowiem z gruntu spontanicznym dyskursem, gdyż, jak zresztą wzmiankuje sama Autorka, poddawane są one w wysokim stopniu moderacji. Znajomość takich faktów otwiera więc pole do bardzo ciekawego badania i syntezy gatunkowej. Habilitantka je, oczywiście, zna, lecz wnioski formułuje ostrożnie, niektóre trochę na wyrost: „telemosty są transformacją innego gatunku – wywiadu” (str. 255), „telemost swoją strukturą przypomina rozmowę” (str. 257). Raczej niełatwo się z większością z nich zgodzić.

Konkludując, praca Habilitantki dobrze wpisuje się w rosnące zainteresowanie badaczy rozmaitych dyscyplin naukowych (socjologii, medioznawstwa, kulturoznawstwa, historii, politologii i językoznawstwa) komunikowaniem politycznym. Bez wątplenia niezaprzeczalnym atutem opracowania dr Urszuli Patockiej-Sigłowej, jak już wspomniałam, jest przybliżenie polskiemu czytelnikowi i wprowadzenie do polskiego obiegu naukowego, w którym najistotniejsze miejsce zajmuje wewnątrz dyskurs polityczny, zwłaszcza bieżący, rosyjskich publikacji z zakresu różnorodnych studiów nad dyskursem politycznym. Jest ono bardzo dobrym źródłem poznania literatury przedmiotu, co potwierdza choćby wykaz bibliograficzny zawierający ponad 300 pozycji rosyjskojęzycznych, przy czym nie są to puste „wypełniacze”, lecz w znacznym stopniu solidnie wykorzystane materiały. Książka *Komunikowanie polityczne w Rosji. Specyfika dyskursu prezydenckiego* stanowi dobre kompendium wiedzy o rosyjskiej teorii i praktyce badawczej dyskursu politycznego, przybliży tradycję systemowych analiz języka i tekstów polityki oraz genologię polityczną i w tym sensie z powodzeniem zapełnia lukę informacyjną w wytyczonym obszarze badań

Badanie i opis materiału empirycznego stanowiącego ilustrację szerokiego spektrum problemów nie ma jednakże charakteru wyczerpującej analizy. Dlatego twierdę, że przedłożona do oceny monografia spełnia wymogi stawiane rozprawom habilitacyjnym w stopniu podstawowym.

W związku z powyższym, biorąc ponadto pod uwagę pozostałe elementy dorobku Habilitantki oraz Jej działalność organizacyjną i dydaktyczną, wnioskuję o dalsze procedowanie dotyczące wniosku o nadanie dr Urszuli Patockiej-Sigłowej stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa.

Barbara Uodniewa